

ВАРОШКА МОДА
У ПРИБОЈУ НА ЛИМУ

КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ

ВАРОШКА МОДА У ПРИБОЈУ НА ЛИМУ

КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ

ПРИБОЈ НА ЛИМУ, НОВЕМБАР 2012.

ВАРОШКА МОДА У ПРИБОЈУ НА ЛИМУ
КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ

Организатор изложбе и издавач каталога
ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ ПРИБОЈ

За издавача
САВО ДЕРИКОЊИЋ

Изложбени простор
ГАЛЕРИЈА ДОМА КУЛТУРЕ ПРИБОЈ

Аутор изложбе и каталога
АЛЕКСАНДАР КОЈАДИНОВИЋ, етнолог, кустос Завичајног музеја Прибој

Компјутерски слог и прелом
ИБРАХИМ ЋАТА ХАСАНАГИЋ

Дизајн корица
САВО ДЕРИКОЊИЋ

Фотографије
ФОТОТЕКА ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА ПРИБОЈ
и
ПОРОДИЧНИ АЛБУМИ

Израда и опремање фотографија
МИЛУТИН РВОВИЋ
СЛАЂАН КОЛОВИЋ

Штампарија
„Графичар“ Ужице

Тираж
300

Израду изложбе и штампање каталога помогла је
Општина Прибој

ВАРОШКА МОДА У ПРИБОЈУ НА ЛИМУ

Мода (од латинске речи „MODUS“, што значи начин, правило, ритам, време) је термин који означава популарне стилове у разним сферама људских активности и размишљања, у било које време у историји. Стиливи се могу мењати брзо и у данашњици се под термином мода означава последња верзија стила у некој области. Термини „модеран“ и „немодеран“ се користе да опишу да ли је нешто или нешто у складу са тренутним или неким другим, популарним модним изражавањем. Термин „модеран“ се обично користи у позитивном смислу као синоним за гламур, лепоту и стил. Међутим, овај термин се користи и у негативном смислу као синоним за хир, тренд и материјализам. Градска култура, а самим тим и одећа на овим просторима, развијала се од 15. до 19. века под турским утицајима.

Циљ овог истраживања о одевању у прибојском крају је да се сагледа временски след како се народно одевање мењало кроз минута времена до данашњих дана. У српском и муслиманском одевању народа овога краја током 19. и 20. века приметне су заједничке карактеристике које се исказују како у начину израде и врстама материјала одеће тако и у одевним облицима. Одећа је, без обзира на конфесионалну припадност, била већином производ домаће кућне радиности, с тим што су се користили и одевни предмети занатске израде. У погледу материјала дуго су најширу примену имали вунено платно (сукно) и платно од конопље. Од краја 19. века у употреби је и памук који је са средњовековном српском традицијом употребе добио нови импулс примене у сеоским срединама под турско-оријенталним утицајем градских средина. Осим тканина домаће израде у појединим случајевима користе се и тканине фабричке производње које касније током времена готово у потпуности преовлађују.

Српско и муслиманско одевање овога краја у разним периодима свога развоја, поред међусобних разлика у основним обележјима која су их дефинисала у посебне групе, имале су и извесне заједничке, исте или сличне, особине. Оне су се, према материјалу из 19. и 20. века, више исказивале у мушкој него у женској одећи. Током 19. века и раније, карактеристична је примена истих материјала и код српског и код муслиманског одевања у овим крајевима (ланено и платно од конопље, сукно, вунене тканине са две и четири нити, плетене тканине), за разлику од првих деценија 20. века када у муслиманским срединама улазе у употребу памучно платно као и разне врсте шарених тканина источњачког порекла. Новине у одевању на овим просторима доносили су млади који су одлазили на школовање у друге крајеве као и они који су долазили у Прибој да уче занате враћајући у своје крајеве део одевне моде из вароши.

Након Берлинског конгреса 1878. године када је проглашена анексија Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске монархије, а после 1880. године, у ове крајеве пристигли су Аустро-Угарски војници. Долазак и другог окупатора, поред већ постојећих Турска, дао је прибојском крају импулс бржег економског развоја. Са окупаторским војницима долазе и неке њихове породице, које са собом доносе нове животне навике, а једна од њих је и начин одевања.

Тада у Прибој долази пруга а са њом и многи трговци, занатлије и други који су као лиферанти развили своју делатност на снабдевању Аустро-Угарских војника. Ти трговци отварају радње за снабдевање страних војника али и становника ове вароши. Новопридошли трговци стално проширују своју делатност, па почињу увозити робу која до тада овде није постојала. У трговине стижу и текстилни материјали за израду одевних предмета. Тада први пут у Прибој стиже разна текстилна роба из западне Европе (конфекцијска роба, штофови и др.). Све ово је дало подстрек за стварање нових услова савременог живљења, а од тог периода се појављују нови одевни предмети као један вид варошке моде. Култура одевања се мења и иде у правцу савременог начина живљења.

Застој у погледу измене начина одевања настао је због избијања Првог светског рата. После завршетка ратних сукоба створена је нова заједничка држава. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Тек тада овде пристижу нови модни трендови у погледу одевања. По завршетку рата млади из ових крајева одлазе на школовање и изучавање запата у Ужице, Сарајево, Београд и друге градове.

Српска варошка гардероба

А. Мушка

Варошка мушка гардероба се састојала од: капе шајкаче; кошуље сашивене од домаћег платна, конопље или лана; прслука од сукна; појаса силава; чакшира потурлија а касније чакшира „са гушом“; широког гуња; плетених вунених чарапа; тозлука; јеменије, односно опанака шумадијских а касније затворених ципела. Већ од 1900. године ципела је била основни предмет обуће, док су сиромашни и даље носили опанке. Имућнији су, у прво време, већину ових одевних предмета богато украшавали гајтанима и елементима од чоје.

Крајем 19. века код обичних чакшира се при дну шире ногавице. Тако су постале чакшире-панталоне данашњег типа. Дезени су били различити: једнобојни шајак или штоф, касније кариран или пругаст. Пред сам крај 19. века трговци и имућније занатлије, као и државни чиновници, почињу да носе краћи жакет-сако, који се високо закопчавао и имао је мале ревере. Бела кошуља је имала уздигнуту крагну и куповала се. Кошуља се носила с машном, уже или средње ширине а оковратници су могли да се мењају. Прслуци су били једнобојни или украшени дезеном, имали су обавезно мали џеп у који је стављан сат, везан ланчићем за тај џеп.

Аустро-Угарски официри су у Прибоју организовали разне пријеме, приредбе и балове на које су позивали угледније личности из вароши. За пријеме такве врсте облачило се одело тамне боје, обично црно или тебет. На глави су се носили цилиндри или полуцилиндри и мекани шешири. У хладним данима ношени су дуги капуту од шајка или микадо, дужине три четврти. Тада се овде појављује и кишобран, па су виђенији грађани у руци носили кишобран или штап који је представљао део престижа.

Овакво формирано варошко мушко одевање се временом усавршавало, али је овакво ушло у 20. век. Ситне занатлије, трговци, кафеџије и други нису могли себи да приуште овакав начин мушког одевања, који је за то време достигао модни врхунац. Они су махом били одевени у шумадијску народну ношњу, са обавезном шајкачом или шеширом на глави. Обућу су сачињавали „ђонаши“, потковани, и са везеним чарапама ниже од колена. И они су носили беле купљене кошуље, а ту је био јелек и антерија.

Б. Женска

Варијанту женског варошког костима, који се најдуже одржао, чинили су: кошуља, фишан, либаде, зубун или цубе, свилени широки појас или од белог платна - бајадер, бареш и тепелук. Осим чоје, памука и свиле, за израду женске одеће у другој половини 19. века, у овој вароши, коришћени су и други скуповени материјали, као: атлас, кадифа и др. И овде су европски модни стилови утицали на промену женске силуете, тако да су пред крај 19. века у моду ушле и кринолине, а нешто касније полукринолине, такозвани турнири. Турнир хаљина је имала дугу и широку сукњу, са већим наборима на задњем делу; док је горњи део био уз тело, са узаним рукавима. Употреба ове хаљине довела је до повлачења фишана из женске тоалете. Либаде и тепелук су, уз мале измене, остали присутни до почетка 20. века.

Женски варошки костим у овом облику нису носиле све жене. Сиромашнији друштвени слојеви носили су његов поједностављени облик, а старије жене остале су верне традиционалном костиму. Поједине припаднице виших друштвених слојева облачиле су делове ношње у време важних верских и државних празника. Женско и мушко варошко одевање пратили су и детаљи који су је, не само допуњавали, већ и украшавали али и означавали материјални и друштвени положај власника. Мушкарци су носили: сатове са сребрним ланцима, дуванкесе, кожане кесе за новац, чибукe и др. Поред скуповеног накита, женски део облачења употпуњавале су: торбица, лепеза, шешири, шешири са мрежом, мараме, сунцобран. Женски накит су чинили: златно и сребрно прстење, бурма, минђуше, белензука за руку, ниска бисера или разнобојних ђинђува, ђердан, злато и сребро на одећи и др. Женску гардеробу су још чинили: сукња, обично не баш светлијих боја, доле опшивене танким гајтаном или ширитом. Опасиван је појас светле боје. Груди обухвата дубоко изрезан прслучић закопчан редом ситних дугмади. Испод прслучића стављала се бела марама, која покрива горњи део груди и врата. Преко тога се носио огртач, звани либаде у светлој боји, напред отворен, наоколо изрезан и опшивен крзном. Већина је у свечанијим приликама носила шешир са мрежом или без ње.

Муслиманска варошка гардероба

А. Мушка

Основна одећа, у првом делу 19. века, варошких муслимана била је: чакшире од шајка, обично црне боје са великим туром и са уским ногавицама. Преко чакшира се носио појас преко ког је опасиван кожни појас-силах, силав. У њему су биле: преграде за новац, прибор за пушење (чакмак, труд, кремен), дуван, лула или папир за савијање цигарета. Кошуља је била од ланеног платна, или беза, са уским рукавима који су се закопчавали, и она је имала мали руски кољир. Преко кошуље се облачио мушки „преклопник“ или џемадан од шајка, или сингавог сукна без рукава. Преко тога је, у зимским месецима, облачен милтан који се преклапао као џемадан, а рукаве је имао раширене од лаката. Израђиван је од шајка или смеђег сукна. Гуњ, или гуња, је био последњи део гардеробе, који је покривао горњи део тела. Капа је била турско -оријенталног порекла. Ретки становници су носили белу плићу капу округлог обода - ћулах или плетену капу, а од половине 19. века, под утицајем Турака, фес је основни део гардеробе за покривање главе. Муслимани су много пре почели да носе ципеле, посебно они који су били верски службеници или турски чиновници, као и други сличних занимања.

И муслиманско становништво је после 1880. године почело да прихвата делове одеће западно-европског модног тренда, али у мањем броју. Утицај западно-европског модног тренда у Прибој стиже са Аустро-угарским окупатором. Од 1912. године мења се начин одевача муслиманског становништва. Поред феса почиње се носити и француска капа, звана беретка, а присутни су и качкети. Трговци, запатлије и имућније становништво купују нова одела и ципеле задржавајући, при том, по неки елемент у одевању који је указивао на њихову етничку припадност.

Б. Женска

Варошка женска муслиманска гардероба, крајем 19. и у 20. веку, пије се битније разликовала од одевања на селу, али је постојала велика разлика у погледу садржаја материјала за израду одевних предмета. Варошка гардероба је много раније почела примењивати текстилне материјале, који су куповани у трговинама у Прибоју и околним варошима, а били су фабричке израде. И даље се употребљавала одећа израђена у домаћој радиности и од сировина којих је било доста у околним селима.

Жене у вароши су преко главе носиле шамију или свилену мараму „параланту“, а за покривање лица користиле су провидну мараму „читкију“. Тек после тридесетих година 20. века биле су ретке жене или девојке које су носиле кратку, ошишану косу али су опет повезивале главу са шамијом. И у својој кући жене су покривале главу шамијом, која је код имућнијих била од свиле или танких материјала купованих у продавницама. Одевни предмет доњег дела тела су биле димије или шалварс, које су у неким крајевима Србије носиле и Српкиње. Димије и шалваре су израђиване од купљених материјала: цица, басме, атласа, дамаста и других материјала. Кошуља је била од памучног платна а неке су жене преко кошуље, која се упасује у димије, носиле и бело-црвени појас - „кафез“. Димије су биле свакодневни део гардеробе девојака и старијих жена. Свака жена је имала „штедне димије“, израђене од свиле, и димије за свакодневну употребу. Кошуља за излазак је такође била од свиле, краћа и увлачила се у димије, као данашња женска блуза. Била је украшена „решмом“ - чипкастим оптоком око рукава, а код неких и око крагне. Преко димија за свакодневну употребу, са предње стране, ношена је прегача - „бошча“.

На горњем делу тела, преко кошуље, носио се кратки јелск, затим „милтан“ дуг до појаса, а по хладном времену се облачила памуклија - „хрка“, испуњена памуком и испрошивана. Милтан је кројен са ширим рукавима, при дну скупљеним на уску пасицу и од исте тканине нашивеним, ужим појасом дуж вратног отвора. И јелск и милтан шивени су од истих тканина, али и од чохе и сомота, са везом од бућме. То су носиле махом имућније жене турских чиновника, трговаца, официра и других из вишег друштвеног слоја. Жене сиромашнијег слоја становништва су обувале опанке од сирове коже, вунене чарапе, приглавке и назувице. Око куће неке су носиле пануле, израђене од дрвета. Имућније жене су имале ципеле, а неке су обувале јеменије - врста плитке папуче која је стизала из Турске. Варошке жене су биле окићене разним врстама накита. Девојке су носиле огрлицу од дуката или преко чела, а жене су носиле скупљено прстење, белензуке око руке, чоју везену срмом или нитима злата и сребра. Сиромашније су носиле накит од бакра или бронзе. Минђуше су носиле све жене.

*

* *

Одећа и одевање пружају прилику да се на посебан начин упозна културна историја једног народа. Традиционално одело у Србији током 19. века, било сеоског или градског стаповништва, својим изгледом указивало је на полну, старосну, етничку и верску припадност. Ово је уједно био и период кад одећа постаје одраз економске моћи, престижа и статусног симбола.

Сл. 01

Сл. 02

Сл. 03

Сл. 09

Сл. 10

Сл. 11

Сл. 12

Сл. 13

Сл. 14

Сл. 04

Сл. 05

Сл. 06

Сл. 07

Сл. 08

Сл. 15

Сл. 16

Сл. 17

Сл. 18

Сл. 19

Сл. 20

Сл. 21

Сл. 22

Сл. 23

Сл. 24

Сл. 25

Сл. 26

Сл. 27

Сл. 28

Сл. 29

Сл. 30

Сл. 31

Сл. 32

Сл. 33

Сл. 34

Сл. 35

ИДЕНТИФИКАЦИЈА ФОТОГРАФИЈА

- Сл. 01 Представници Аустроугарске и Турске власти са прибојским угледницима (крај XIX века)
- Сл. 02 Глиша Весерлић, Васо Стевовић и Јово Шећеровић (крај XIX века)
- Сл. 03 Породица Васа Стевовића (крај XIX века)
- Сл. 04 Прибојски учитељ Василије Ј. Марић као јак другог разреда гимназије (15. август 1882. године)
- Сл. 05 Софија Борисављевић, удата Стевовић (крај XIX века)
- Сл. 06 Породица Јеврема Јевђевића (19. децембар 1900. године)
- Сл. 07 Породична фотографија; седи прва с лева Љубица Стевовић, неидентификовани..... (почетак XX века)
- Сл. 08 Прибојске девојке на Петровданском ваљеру у Рудом, неидентификоване (крај XIX века)
- Сл. 09 Прибојске даме на Илинданском ваљеру на Бањи. Горњи ред с лева: Даница-Ивана Јевђевић, Борка Јевђевић; предњи ред с лева: Милена Стакић, Зора Јевђевић, Милена Живковић-Јевђевић, Софија Стакић. (02. август 1928. године)
- Сл. 10 С лева: Стријелић Јованка-Кока, Племя Виторовић-Алексић и Даринка Јевђевић-Јанковић (1924. год.)
- Сл. 11 Супруга прибојског кафеџије Петра Милошевића (трећа деценија XX века)
- Сл. 12 Петар Милошевић са супругом (трећа деценија XX века)
- Сл. 13 Петар Милошевић, прибојски кафеџија (трећа деценија XX века)
- Сл. 14 Дочек батњака у Прибоју (1939. година)
- Сл. 15 Неидентификована (између I и II светског рата)
- Сл. 16 Шефкет и Февзија Хаци-Хамзић (1935. година)
- Сл. 17 Неидентификована ((између I и II светског рата)
- Сл. 18 Неидентификована ((између I и II светског рата)
- Сл. 19 На путу за Вишеград. С лева: Рефик Кочевећ, Шериф Селимагић, Ризах Маглајлић, Шефкет Хасанагић, Зекрија Прапо; други ред с лева: Мухарем Рожајац-Чалгија, Самија Златанић (1939. година)
- Сл. 20 С лева: Тасим Хацимуртовић, Мехмед Дијаб, Зајим Смаилбеговић, Хусо Кадић, непознат, Елмаз Хасанагић, Зајим Прелевић, непознат (између I и II светског рата)
- Сл. 21 Део породице Хасанагић. Задњи ред с лева: Емин, Седика, Бехија, Халима, Ђулбо, Ифета, Исмета, Муниба, Фахра, Џевахира; други ред: Хуссинбег, Бејта, Шемсо, Хајрија, Мехмедбег, Шевала; напред: Шукрија, Ђамил и Едиб; дете Неџад (између I и II светског рата)
- Сл. 22 Породица Ибрахимбега Хасанагића: супруга Мунира и деца: Салко, Шемса и Есад (1928. година)
- Сл. 23 Породица Захирбега Прапо, с лева: Зекрија, Захирбег, Захида, Зинета, Земка и Зекија (између I и II светског рата)
- Сл. 24 С лева: неидентификована, Земка Прапо, Зинета Смајевић, Рамиза Хасанагић, Хајра Хасанагић, Ајша Маглајлић (између I и II светског рата)
- Сл. 25 Са једног од окупљања младих муслиманки (између I и II светског рата)
- Сл. 26 С лева: Расим Хасанагић, Адил Кочевећ, непозната и Шукрија Хасанагић (између I и II светског рата)
- Сл. 27 Девојке под заром и ферецом, и с лева: Мехо Хаци-Хамзић, Ризах Маглајлић, Шукрија Хасанагић, Ђулбо Хасанагић и Рифат Хасанагић (између I и II светског рата)
- Сл. 28 Једо од прибојских весела (између I и II светског рата)
- Сл. 29 Добро и Зора Стевовић са кумовима (09. јун 1929. године)
- Сл. 30 Алекса и Јелисавета Борисављевић
- Сл. 31 Др Коста Тестеридис са супругом
- Сл. 32 Свадба. На слици идентификовани: Реља Матијевић, Душан Јевђевић, Салко Сукић, Љубо Мелентијевић, Саво Џинцовић, Ангелина Мелентијевић (између I и II светског рата)
- Сл. 33 Општинска управа Прибоја. С лева: Мустафа Ханић, Омер Хасанагић (кмет), Јусуф Љухар, Јово Карачић (председник), Хасан Хациабдић звани Хасо Терзо (кмет), Милош Јанковић и Милош Париповић (1926 или 1927. година.)
- Сл. 34 У дворишту куће Добра Стевовића: Михајло Рус (на прозору); стоје с лева: Милојко Пурић, финансијски полицајац, Милан Мићевић, финансијски полицајац; чуче: неидентификован, Свето Пурић.
- Сл. 35 Начелник Среза прибојског Милан Марјановић са својим особљем.
Стоје с лева: Симо Самарџић (служитељ), Роса Матијевић, Реља Матијевић, Петар Којадиновић.
Седе с лева: Саво Џинцовић, Љубомир Мелентијевић (у крилу са псом Шамиком), Милан Марјановић (срески начелник), Мухамед Тановић (полицијски писар), неидентификован (1935 или 1938 година)

Коришћена литература

Гласник Етнографског музеја, књига 56, Београд 1992.

Јасна Бјеладиновић-Јегдић, *Компаративно одређење народне пошње српског и муслиманског становништва унутар Сјенчко-пеиштерске висоравни и у односу на суседне и друге области*, Београд 1992.

Материјална култура на Сјеничко-пеиштерској висоравни, Етнографски музеј, Београд 1993.

Александра Вулетић, Јелена Мијатовић, *Између посела и балова (живот у Србији у 19. веку)*

Вукоман Шалипуровић, *Прилози за историју грађевинарства у Средњем Полимљу у 19. веку*, Београд 1979.

Фарук Диздаревић, *Талија у Прибоју*, Прибој 2002.

Фарук Диздаревић, *Гајрет у Прибоју*, Прибој 2004.

*

* *

Захваљујем се на помоћи казивачима: Витомиру Виту Којадиновићу, Душану Станковићу, Станиши Ђирковићу, Раду Новаковићу, Видосаву Гудурићу, Бахрији Зуковић, Алмаси Аићерић, Мухарему Чолаковићу и Алмаси Зековић.

